

REIS NAAR DEN DEMPO,

(DEN HEILIGEN BERG DER PASSUMAERS).

BEKNOPTTE BIJDRAGE TOT DE FLORA, FAUNA EN GEOLOGIE
VAN HET BERGLANDSCHAP PASSUMAH.

(Bovenlanden van Palembang).

DOOR

L. A. T. NIL,

1e. *Luitenant*.

Alhoewel het door eenige bergreeksen ingeslotene Passumah-plateau in de laatste jaren tamelijk bekend is geworden, zullen nadere mededeelingen omtrent de natuurlijke gesteldheid van dit gewest voor sommige personen toch misschien nog welkom zijn.

Het is door diepe ravijnen doorsneden en rust op golfvormige basaltlagen, welke meer of min met ijzeroxyde bevattende klei, conglomeraten en humus bedekt zijn. De oorspronkelijke vegetatie is, behalve in de ongemeen diepe en steile ravijnen, meestal vernietigd, en Alang-Alang sootten met vele *Melasoma*'s vermengd, zijn langzamerhand op de plaats der vroegere bosschen opgekomen. Daar waar de primitieve toestand nog bestaat, treft men o. a. planten aan, welke gewoonlijk niet beneden de 2000 voeten s. m. gevonden worden, zooals boomvarens, eikenboomen enz.

Het plateau, ofschoon golvend en niet effen, kon toch grootendeels sawah worden, maar hiertoe zoude eene veel grootere bevolking noodig zijn. Tweede gewassen zijn bij Passumaers, welke zeer fraaie sawah's en kunstmatige waterleidingen (waarvan de grootste 14 S.

palen lang) weten aan te leggen, onbekend, en jaren lang rust het grootste gedeelte der onafzienbare, vruchtbare grasvlakten, die nu en dan in brand gestoken worden, nutteloos uit. Deze branden zijn eene soort van prairiënbranden, welke nadeelig op de humuslagen werken en het opkomen van nuttig geboomte verhinderen.

De vele natuurlijke en kunstmatige meertjes en vijvers wemelen van visch, o. a. den smakelijken Ikan Semah, die, zooals blijkt, van ouds kunstmatig en met zorg gefokt wordt¹. Deze, ofschoon dagelijks op de tafel der inboorlingen voorkomende, wordt evenwel uit bijgeloof zelden aan Europeanen verkocht, niettegenstaande hooge prijzen geboden worden, hetgeen ook met hertenvleesch het geval is.

In deze meertjes (tebats)² groeien vele waterlinzen (*Lemna*), welke, alhoewel voedzaam, een tamelijk walgelijken smaak bezitten; voor de varkens zijn zij een zeer goed voedsel.

Tabak komt voornamelijk op ladangs of oude boschgronden zeer goed voort en kon bij betere behandeling veel welstand onder de bevolking brengen; planten, plukken en droogen enz. is echter nog op denzelfden trap als onder de Caraïben ten tijde van Columbus.

Eene andere nuttige plant, welke aan den voet van den Dempo met veel vlijt en regelmatigheid verbouwd wordt, is de Ramie (*Urtica utilis*³). Deze belangrijke vezelplant tiert bijzonder welig in humusrijke bergstreken, maar vereischt eenige zorg. Zij wordt door stekken (van omstreeks 1 voet) op rijen van 1½ voet afstand voortgeplant. Nadat de grond om de jonge spruiten reivormig opgehoogd is, wordt de tuin, indien zich geen onkruid daarin nestelt, hetgeen zelden het geval is, aan zijn lot overgelaten. Na hoogstens zes maanden worden de stengels afgesneden, en dit kan, naarmate van den grond, gedurende langen tijd herhaald worden, want spoedig slaan nieuwe spruiten uit den wortel.

Daar de stengels dezer netel eenigszins houtachtig zijn, kan men de bast ook niet zoo gemakkelijk als bij de hennep afbreken; — intus-

¹ Van de schubben van dien visch vervaardigen de inboorlingen zeer eigenaardige hoeden.

² Deze tebats zijn ook met eene soort van schelpdier bevolkt. Dit is eetbaar, en de schalen worden gebruikt tot het bereiden van Sirikalk, omdat er tot nu toe in de bovenlanden nergens kalksteen gevonden werd en de kalk van Palembang aangevoerd moet worden.

³ Waarschijnlijk de *Bochmeria nivea* GAUDICH, ook Kloeï genoemd.

schen is het zeker, dat er wel eene betere methode (v. v. walzen) te vinden is om de goed uitgeloopte en in de zon geroosterde stengels daarvan te ontdoen. De vezel is veel fijner en oneindig sterker dan hennep.

Eene verwplant, de Mankoedoe (*Marinda citrifolia*), wordt ook aangebouwd tot het roodverwen van kapas en ramiegaren. Van meer belang dan deze is de *Indigofera tinctoria* (eigenlijk eene soort van wilde Indigo) en *Marsdenia tinctoria* (terong akar). De verwstof uit laatstgenoemde heester is bijna zwart en kon misschien bij de wolverwerij gebruikt worden.

Behalve deze kultuurplanten groeit er de koffiëheester zonder schutboomen, zelfs in de vlakke, zeer welig, en is door stekken voortplantbaar, waardoor zij, spoediger de vereischte grootte bereikend, meer en grooter vruchten oplevert.

Het geheele plateau der Passumahlanden, in 't bijzonder de uitgestrekte, humusrijke, besproeibare en zacht hellende zijden van den ontzagwekkenden Dempo en der zijtakken van het centraalpunt, zijn zeer geschikt voor de koffië-, tabak- en rijstkultuur; maar er zoude eenig kapitaal en deskundig personeel (waartoe de contrôleurs niet altoos te rekenen zijn) noodig zijn om den straatweg tot Benkoelen voor pedatties begaanbaar te maken. Palen lang is de weg soms geschikt voor rijtuigen, maar dan stuit men op eens op een ravijntje hetwelk zelfs te paard bijna niet begaanbaar, maar waarover gemakkelijk eene brug te slaan is. Ook de taluds van den met gouvernements subsidie reeds gedeeltelijk tusschen Kapahiang en Benkoelen aangelegden weg deugen niets en worden telkens door de zware regens weggeslagen, omdat zij niet behoorlijk met steenen bekleed of minstens met slingerplanten of struiken beplant zijn.

Het terrein is met geene boven onze kracht gaande hindernissen doorsneden. Eene verbetering der hoofdwegen zoude de heerendiensten in deze schaars bevolkte landstreek minder drukkend maken en eene ware weldaad zijn, zoowel voor de nog zoo achterlijke bevolking als den "*fiscus*", zonder te rekenen de gouvernements-dienaren.

De bevolking heeft opgemerkt dat de koffiëkultuur voordeelen afwerpt; — voor eenigen tijd betaalden de Chineesche opkoopters in de Ampat Lawang en Redjang *f*17 per pikol, toch tegenwoordig maar *f* 15, hetgeen aan het moeielijk transport en schaarschte van trekbeesten is toe te schrijven; — daarom worden ook zeer vele ladangs in den omtrek van den Dempo gelijktijdig met de paddie met jonge koffië-

heesters beplant, welke in deze spoedig opschietende graansoort schaduw en vochtigheid vinden, en na het snijden van de paddie reeds voldoende wortel gevat hebben.

Deze koffietuinen staan zeer goed, ofschoon de boomen meestal te dicht bij elkander staan, hetgeen bij het grooter worden er van het plukken der vruchten zeer bemoeielijkt.

Zonder eenigen dwang worden deze tuinen nog al goed onderhouden.

De Klapperboom tiert in dit bergland niet zoo goed als op de kustplaatsen; in de zeer aan de winden blootgestelde omstreken van Bandar het minste. Daarentegen groeit de Sagoweerpalm (*Borassus gumulus*) te beter en verschaft door den uit het sap der mannelijke bloem gewonnen suiker eene redelijke winst aan de bevolking. Goed omheinde suikerriettuinen worden er dikwijls aangetroffen. Het sap van het riet wordt even als dat der Sagoweerpalm tot het bereiden van inlandsche suiker gebruikt; door de ondoelmatige en primitieve bewerking bij het uitpersen gaat echter veel daarvan verloren.

De meeste europeesche groenten kunnen bij eenige behartiging van tuinbouw in de geheele Passumah met voordeel geteeld worden, maar de bevolking dient tot deze kultuur nog aangemoedigd te worden. Aardappelen en kool, volgens overlevering tijdens het engelsche bestuur van uit Benkoelen ingevoerd, zijn verbasterd en schaarsch.

Aan vruchtboomen is het land niet rijk, ofschoon de wijnrank, olijf, kastanje, verschillende citrussoorten en zelfs het europeesche ooft naast alle indische vruchten zoude kunnen rijpen. Behalve Klappa en Arengpalmen, eenige Gandaria (*Bouca oppositifolia*), Petch (2 soorten van *Mimosae*, verschillende in grootte van bladen en vruchten; de eene is de *Acacia leucocephala*), Manga, Mangistan en Pisangboomen is er weinig belangrijks te vinden. Overigens zijn opgenoemde vruchtboomen ook nog zeer dun gezaaid. De bevolking plant geene boomen; dit wordt aan de vogels overgelaten.

Kleine aanplantingen van wilde pisang (*Heliconia*?) worden dikwijls aan den voet van den berg aangetroffen; — de bevolking trekt voordeel van den fijnen en sterken bast dezer plant, terwijl de oude bladen voor het inpakken voor eetwaren en de jonge voor cigarretten gebruikt worden.

Rottang groeit in het bosch in verschillende soorten, toch op lang na niet in zoo groote hoeveelheid als in de Palembangsche buitenlanden langs den Moesie, Lematang en andere rivieren.

De Soerieboom (*Cedrela febrifuga*) komt aan de hellingen van den Dempo tamelijk veelvuldig voor. *Erythrina Indica* (Dadap), eenige Ficussoorten, enkele Tjamara's (Casuarinae), — Rasamalus eene Fragraea en de *Castanea Sannitin* groeien tot op aanmerkelijke hoogte. Het gras van het bosch bestaat echter uit Kajoe Soroe of Tjirset (Cladoxylon soorten o. a. *Cl. rubescens*), het gewone timmerhout in de Passumah, hetwelk tot omtrent 7000 voet voorkomt.

De flora van gezegden vulkaan zal ongeveer dezelfde zijn als die van de op West-Java gelegene hoogere bergen, maar verschilt zeer van die der Moluksche eilanden.

Acaciasoorten, fraaie orchideën en slingerplanten waren in het bosch zelden te zien. Eene enkele Orchidee (habitus v. Vanda) of een hooge boom was in vollen bloesem. Het bosch heeft doorgaans iets zeer een-tonigs; men vindt daarin niet de fraaie Angreks en de met purper-roode of violet bloeiende lianen bekransingen der bergen van Ternate, Tidore, Amboina en Ceram.¹

Weinig merkwaardige planten waren langs onzen weg te vinden; in het voorbijgaan bemerkte ik echter 2 Sambucussoorten, waarvan de eene met prachtig blauwe vruchten op wijndruiven gelijkende bedekt was², op tamelijke hoogte eenige Bignonia's, en eene nog onbekende soort van Rumex van zeer zuren smaak, eene Orchis met onbeduidende bloempjes, *Thibaudia vulgaris*, eene Quercus, groote boomvarens, Damar³ (*Retinodendrum rassak*. *Dammar alba* Rumph) en Benzoëboomen (*Styrax benzoin*).

De Ficussoorten zijn niet sterk vertegenwoordigd. Op eene hoogte

¹ Schrijver heeft vroeger 5½ jaren in de Molukko's vertoeft, de bergen van Tidore en Ternate met den off. v. gez. le kl. HUSEMANN beklommen en den Goenong Api op Banda met de Heeren ARRIENS, laatsten Gouverneur der Molukken en den Amerikaan BIKMARE. q. q. De piek van Tidore is bijzonder aan plantkundigen aan te bevelen.

² Later heb ik dien struik op den berg boven Talang padang (Boven Moessie) teruggevonden. Misschien is deze fraaie soort nog niet goed bekend. Het blad verschilt van de andere meer lager groeiende Sambucus-soort, is meer lancetvormig met insnijdingen. Hout en reuk der bladen als van den Europeeschen Sambucus.

³ Een zeer hooge boom, door de Inlanders ook "pohon dammar" genoemd, die een bruinachtig hout geeft; hij is de grootste boom der Sunatrasche bosschen. Hij heeft een regtén, ongemeen hoogen stam en eene zeer breede kruin. Ik durf diens naam niet bepalen, daar er meer boomen door de Inlanders "pohon dammar" genoemd worden. Misschien is het de *Pinus Altingia* (*Altingia excelsa* Varon, Sprengel).

van 4 à 5000 voet zijn de meeste boomen met Korstmossen (*Usnae*, *tani angin*) behangen.

Aan het uiteinde van het langzamerhand in kreupelhout overgaande bosch werd ik aangenaam verrast door eene menigte Alpenrozen (*Rhododendron tubiflorum*). Deze struiken zijn veel grooter, maar hunne bloesemtrossen minder vol en veel kleiner dan bij de Alpenroos in Zwitserland. Zij bereiken soms eene aanmerkelijke hoogte en de oude takken zijn met *Usnae* en mos bedekt.

Op p. m. 8500 voet hoogte verdwijnt deze heester en maakt plaats voor een op Myrthe gelijkenden struik (*Leptospermum javanicum*), die met eenig gras de eenige vegetatie van den berg uitmaakt.

Zeker zal de Dempo op andere plaatsen eene belangrijker flora opleveren dan aan de barre hellingen van den eruptiekegel, dien wij, daar deze berg volgens de inlanders¹ tot nu toe nog door geen Europeaan bezocht is geworden en wij dus geen vaste gegevens hadden, toevallig beklommen.

Een zware stortregen verhinderde ons om den top en de verschillende kraters behoorlijk te onderzoeken, en wij waren genoodzaakt (na een nat pak gehaald te hebben) in alle haast naar het bosch terug te trekken, alwaar wij, na eenen zeer moeielijken marsch, vol slijk en met gescheurde kleeven diep in den nacht in eene met de bladen eener *Amomum*-soort (van eene in dit gebergte groeiende soort worden *Cardamom*-korrels gewonnen) bedekte hut konden schuilen; eene soort, wier prachtige vuurroode bloemen zonder stengel soms midden op de boschpaden groeien, wordt *Kembang api* genoemd.

In het lagere bosch van den Dempo worden alle bekende Sumatrasche zoogdieren aangetroffen, waaronder de *Rhinoceros* en de *Olifant*; — sporen van dezen reus der bosschen vonden wij herhaaldelijk. Volgens verklaring der inlanders en naar de vele voetsporen te oordeelen, moeten zich hier buitengewoon veel tijgers ophouden; ook gelooft de bevolking der *Passumah*, dat het hoofd (radja) dezer roofdieren aldaar zijnen zetel heeft. Op het hoogste gedeelte schijnen wilde geiten (*Antilope Sumatrensis*) te huizen. Deze dalen, naar de vele verse voetsporen te oordeelen, in groote kudden tot aan den rand

¹ PRESGRAVE beklom in 1818 dien berg en zag nog verse sporen van uitbarstingen. (*Malayan Miscellanies publ. in the Sumat. Mission Press at Bencoolen, 1820 - 25*) Een oude Maleijer, dien ik later toevallig leerde kennen, beweerde dat het *RAFFLES* was geweest.

van het zwavelmeer neer, waarschijnlijk om hunnen dorst uit eenige waterplassen, die zich in het door het zwavelmeer niet ingenomene gedeelte van den krater bevinden, te lesschen.

Aan vogels is het bosch tamelijk arm. Men wordt daar niet, evenals in de Molukko's, door het luidruchtige gekir en geschreeuw van bontkleurige duiven, kakatoeas, loris en parkieten verrast. Drie soorten van spechten, waaronder een gekuifde en een zeer kleine, ter grootte van den Europeeschen blauwspecht, de Neushoornvogel, verschillend van dien op Celebes en de Molukko's met een hoorn op den bek, benevens eene Pitta (*P. Sumatrensis*), een paar soorten van boschduiven (waaronder de bekende *Carpophaga concinna*), raven en valken, waren de eenige vogels, welke nu en dan de wildernis verlevendigden; terwijl wij 's nachts door het treurige geluid van uilen en eener Caprimulgus-soort in onze rust gestoord werden.

In de lagere streken komen zeer fraaie en zeldzame vogelsoorten voor; het zou echter te moeielijk zijn om eene bepaalde lijst daarvan op te maken, te meer daar ik vermeen, dat er nog vele onbekende soorten in deze weinig door menschen bezochte wildernissen rondvliegen. Slechts haal ik nog aan, dat ik vier soorten van kwartels, waarvan de eene half zoo groot als eene patrijs, (met fraaie kuif), verschillende soorten van wilde hoenders, drie soorten van snippen, den Argus-faisant en eene fraaie soort van bontgekleurde rijstvogeltjes (eene bijzonderheid der Passumah, Passumahvogeltjes genoemd), gedurende mijn verblijf te Bandar heb leeren kennen.

De vijvers of tebats wemelen somtijds van Malibies (eene soort taling) en wilde eenden. Reusachtige reigers en andere watervogels, welke men nu en dan ziet, kunnen echter meer als trekvogels dan als inheemsche beschouwd worden.

GEOLOGISCHE SCHETS VAN DEN DEMPO.

Van Bandar uit gezien, doet hij zich aan het oog als een regelmatige piek voor; slechts aan den top ontwaart men eene kleine vallei: een oude krater, de Sawah genoemd, omdat hij bij zware regens er uitziet als eene sawah.

Van uit de Lintang-vallei echter, heeft hij een geheel ander voorkomen; zijn profiel wordt grooter; de kruin heeft nu twee groote toppen, waarvan de eene de Dempo of werkzame vulkaan en de andere

de Dingin (koude berg) is. Veelal worden deze toppen als afzonderlijke bergen beschouwd, maar ten onrechte, want men ziet spoedig dat, ofschoon de tusschenruimte met vreeselijke afgronden en kloven doorsneden en stuk gescheurd is, zij een en denzelfden berg vormen.

Door eene geweldige uitbarsting, waarvan de overlevering niet tot ons doorgedrongen is en die misschien ettelijke eeuwen geleden plaats heeft gehad, moet een groot gedeelte van den bergtop vernield zijn geworden; hiervoor getuigen de vele in de geheele Passumah, Lintang en omliggende landschappen talrijk voorkomende vulkanische gesteenten en asch.

Terwijl de Dempo tegenwoordig (volgens de Land- en Volkenkunde van Neerlands Indië) ongeveer 10.000 voet (9850 M.) hoog is, moet hij voor deze catastrophie stellig bij de 14.000 voet hoog zijn geweest.

De geheel en al met maagdelijk bosch begroeide Dingin schenkt het leven aan verschillende rivieren en beken, en is, zoo verre bekend, nog door niemand beklommen.

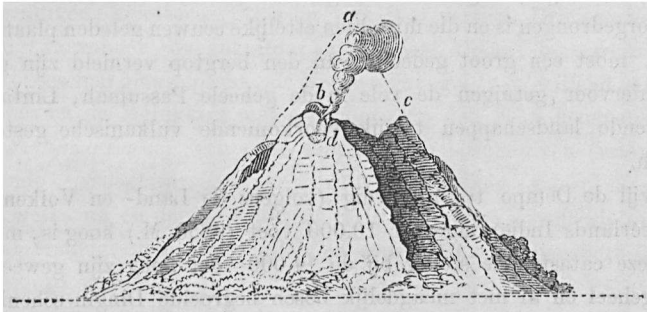
De flora kan hier belangrijker zijn dan op den Dempo. De geheele berg (alzo de Dempo en Dingin te zamen) is zeer rijk aan water, en behalve de kristalheldere bergstroomen, die, watervallen vormende, soms met donderend gedruisch door de ravijnen ijlen, welke straalvormig langs de hellingen afloopen, vindt men in het bosch en hooger op in het kreupelhout nog vele wellen en spruiten, welke de diepe humuslaag zacht en moerassig maken, hetgeen voor den beklimmer zeer lastig is. Een ander ongerief voor de beklimming zijn de vele springbloedzuigers, die zich vooral op den vochtigen grond in boomtakken ophouden; zij verdwijnen echter hoogerop langzamerhand en zijn boven de 6000 voet reeds zeldzaam. Jammer echter is het, dat van dezen waterrijkdom, waarmede duizende bahoes vruchtbare grond besproeid konden worden, geene partij getrokken wordt.

De Dempo bestaat ongeveer uit hetzelfde gesteente als de Javaansche vulkanen, met uitzondering dat er sporen van graniet gevonden worden meer aan den voet. Veelal is deze graniet sterk verweerd. In de diepe ravijnen vond ik onder andere steensoorten ook kwarts, ijzersteen en sporen van koperoxyde.

Op de kale hellingen vond ik herhaaldelijk steenen, die door dit oxyde fraai groen gekleurd waren. Ook had het water van sommige spruiten, en zelfs het regenwater in uithollingen van de rots, ofschoon kristalhelder, een onuitstaanbaren kopersmaak.

De top is bedekt met trachitische lava en ijzeroxyde en zwaveldeelen bevattende conglomeraten. Reeds op $\frac{2}{3}$ der hoogte vindt men zeer lichte, als bruine schuim uitzierende slakken, en tusschen de Rhododen-

De berg van de Lintang-Vallei gezien.

a Denkebeeldig vroeger profiel.

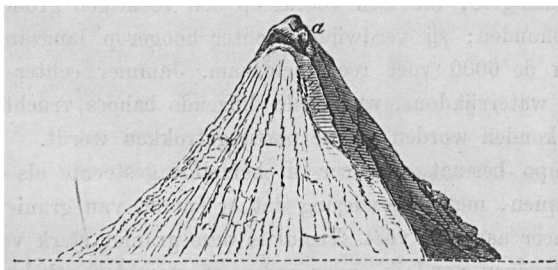
b De Dempo.

c De Dingin.

d Doorsnede van den krater en het zwavelmeer.

dron- en *Leptospernum*struiken zakt men dikwijls tot aan de enkels in eene fijne, niet oude, blauwachtige aschlaag, afkomstig van kleine uitbarstingen, welke uit deze slecht bevolkte omstreken moeielijk

Profiel van den Dempo, van Bandar gezien.

a Oude krater, Sawah genoemd.

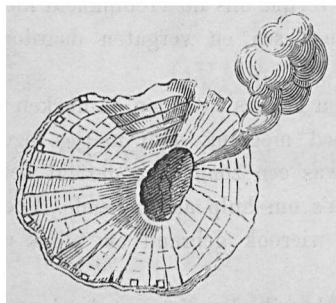
kunnen waargenomen worden, te meer daar de top bijna steeds eene muts op heeft.

Afgebroken en verdorde boompjes en heesters in de omstreek van

den eruptiekegel laten vermoeden, dat aan deze erupties van asch en lava ook zulke van heet zwavelwater en steenen voorafgegaan zijn.

Toen de hoogste top bereikt was, werden wij door een grootsch natuurtooneel verrast. Onder onze voeten zagen wij den ontzagwekkenden en vrij regelmatig rondende krater, wiens steile wanden omstreeks 500 voet diepte hadden. De gemakkelijk te volgen kraterrand zal ongeveer $\frac{3}{4}$ uur in omtrek hebben. De kraterbodem is gedeeltelijk door een schoon kleurenmeer (telaga warna) ingenomen, uit wiens kokende golven zware zwaveldampen opstijgen. Aan den rand van dit meer bevinden zich eenige fumerollen, en zeer duidelijk kan men aldaar de tegen de steenen hangende zuivere zwavel onderscheiden.

Een zware regenbui was de oorzaak, dat wij het plan, om in den krater af te dalen, hetgeen slechts op één plaats mogelijk is, niet ten uitvoer konden brengen. Op deze plaats bestaat in den kraterwand eene opening, op eene poort gelijkende, van waar de kraterbodem langs natuurlijke trappen kan bereikt worden. Langs dezen weg dalen ook de wilde geiten naar beneden.

Opening van den krater met het zwavelmeer. Aan den kant: kramats of met ruwe steenen opgetrokken hokjes.

Belangrijk zijn de verschillende kleurschakeeringen der kraterwanden en de onregelmatig door elkander geworpen uitgebrande rotslagen.

Gedurende den ijskouden plasregen ontstonden eensklaps eene menigte cascaden, welke als zilveren strepen straalsgewijze met veel gedruisch van ringsom in den krater neerstortten.

Eenige honderd voeten beneden den hoogsten top bevindt zich eene effene en met boompjes begroeide tamelijk groote vallei, door de inlanders Sawah genoemd. Gedurende de regenbui was die dan ook in korten tijd gedeeltelijk met water bedekt.

Deze oude krater is uitmuntend geschikt voor een nachtverblijf; hier is men tegen de gure winden beschermd en heeft hout en stellig ook regenwater in overvloed. Eene tent blijft echter steeds noodig. Hadden wij den weg naar deze vallei genomen in stede van naar den steilen top, dan was onze klimpartij niet zoo vermoeiend en gevaarlijk geweest; maar niemand dacht hieraan.

Langs den smallen kraterrand, op den hoogsten top, bevinden zich meer dan 40 vierkante, van ruwe steenen opgetrokken hokken van ongeveer 2 meters lengte en breedte bij nagenoeg 1,50 meter hoogte.

Dit zullen in vroegere tijden waarschijnlijk nachtverblijven voor bedevaartgangers geweest zijn. De inlanders in de omstreken hebben dienaangaande geene overleveringen; zij beweren slechts dat het werk is van de "dewa's."

Stellig wel voor de eerste maal weergalmde hier tegen de grijze rotsen het door vijf krachtige keelen gezongen Neêrlandsche volkslied. Eenige geweren werden in den krater afgeschoten, waardoor een honderdvoudige echo ontstond, dat dikwijls als het rollen van den donder of als kanongebulder in onze ooren klonk. Die echo hield wel 5 minuten aan. Al waren wij door en door nat, toch verliet ons de vroolijkheid niet.

Wij verwarmden ons met een goede flesch en vergaten daardoor onze vermoeienissen.

De medegenomen inlandsche hoofden en koelies zaten op de hurken te klappertanden, terwijl zij zich zoo goed mogelijk door matjes tegen den regen zochten te beveiligen. Het was een zonderling gezicht deze groepjes bij elkander te zien, de dewa's om hulp aanroepende. Voor het invallen van den regen werd er wierook gebrand en tabak en sirih geofferd.

Eenige maanden na dezen tocht maakte ik de reis over land naar Benkoelen, bij welke gelegenheid ik door de Lintangvallei trok. Op geringen afstand der Doeson "Sawah" passeerde ik eene zonderling uitzienende beek "Ajir Doerian" genoemd. Het water er van had eene witte, gele, groene en blauwe kleur. Toen ik naar het bed der beek afdaalde zag ik dat het water zeer helder was, maar een tamelijk sterken aluin- en kopersmaak had en de steenen met eene witte, gele of groene, meelachtige zelfstandigheid aangeslagen waren, waardoor het water deze zonderlinge kleur verkreeg.

Ik vermoed dat dit "Ajir Doerian" de uitwatering is van het zwavelmeer op den Dempo. Het zoude intusschen, wegens de vreeselijke wildernis waardoor gezegde beek zich kronkelt, zeer moeielijk zijn om zijnen loop te volgen.

Aangaande sporen van metalen valt nog op te merken, dat in de Passumah evenals op vele plaatsen in de Goemay zinkerts voorkomt. Men vindt het vooral na zware regenbuien als een fijn donkerblauw zand in de geulen langs de wegen liggen.

Ik besluit mijn opstel met den wensch dat een goed bestuur den bloei der Passumahlanden moge bevorderen! De bevolking is er zeer gewillig in het uitvoeren van nuttige werken, mits zij hiertoe stelligen last krijgt; — uit eigen beweging doet zij echter niets. De hoofden hebben weinig gezag en zijn onbeschaafd. Slechts als er "printha" van hoogerhand komt, gaat de bevolking zonder morren aan het werk.

Weltevreden, December 1870.
